

EMILIO MARIN ET ALII, *Forum Naronitanum*, Arheološki muzej Naron, Vid, 2017., 451 str.

U izdanju Arheološkoga muzeja Naron 2017. godine iz tiska je izašla bogato ilustrirana monografija pod naslovom *Forum Naronitanum* autora Emilija Marina i njegovih suradnika. Monografija započinje *Uvodom* (str. 8-9), a zatim slijedi pregled povijesti arheoloških istraživanja. Miroslava Topić pod naslovom *Arheološka istraživanja na prostoru foruma u razdoblju 1907.-1986.* (str. 12-25) donosi pregled istraživanja od druge polovice 19. stoljeća, a započeo ih je Mihovil Glavinić 1874. godine, te nastavio Carl Patsch početkom 20. stoljeća. Važne arheološke radove proveli su Ivan Marović 1951. te Nenad Cambi koji je u više kampanja proveo istraživanja zaštitnoga karaktera i započeo je istraživanja na traktu gradskih fortifikacija i na samome forumu. Osvrtom na Buškariolove radove i zapažanja, autorica završava pregled povijesti istraživanja do 1986. godine. Ovaj naslov prati i katalog nalaza pronađenih na forumu tijekom kampanje 1978.

Iskopavanje foruma i trijema 1996.-1999. (uz dodatne radove do 2004.) (str. 26-67) naslov je u kojemu sami voditelj arheoloških radova, Emilio Marin, donosi pregled temeljen na dnevniku iskopavanja. Radi lakšega praćenja dnevničkih zapisa, ovaj pregled je, kao i cijela monografija, bogato ilustriran crtežima, fotografijama, tlorisima i presjecima na koje autor upućuje kroz tekst. Drugu veću cjelinu, *Urbanizam i arhitektura* (str. 70-95), također potpisuje Emilio Marin. Detaljan opis, smještaj i rekonstrukcija samoga foruma izloženi su u ovome naslovu. Autor opisuje spomenike i najvažnije građevine koje su se smjestile uza sami forum, a nezaobilazan je hram Augusteum, kao i ostale građevine bogato ukrašene mozaicima i freskama smještene uz njega. Otkriće Augusteuma potaklo je daljnja istraživanja na forumu pa su detektirani i ostatci emporija. Prepoznate su dvije faze (C i B) koje su prethodile samoj gradnji foruma, pa su tako odrađene i sinteze građevina i komunikacija, one koje su datirane u fazu C i one koje su datirane u fazu B. Iz naslova *Kraj rimskog foruma* (str. 98-121) da se iščitati tema ovoga poglavlja. Isti autor donosi nam kratki pregled samoga kraja antičke Narone, što nam malobrojni izvori daju naslutiti, a što je arheologija potvrdila. Nadalje, tu je ka-

talog grobova pronađenih na području porušena i napuštena foruma i portika uokolo Augusteuma, a uz katalog objavljeni su i crteži pojedinih grobova te ostatci iz kasnijega razdoblja, poput numizmatičkih nalaza i srednjovjekovnih zidova i grobnih nalaza.

Freske i štukature (str. 124-145) poglavlje je koje je podijeljeno u dvije cjeline. Pronađene su na gotovo svim arheološkim lokalitetima u Naroni. Ranorepublikansko razdoblje obradio je Toni Glučina i njegovu analizu prati katalog nalaza. Freskama iz carskoga doba, točnije freskama iz portika Augusteuma, njihovim karakteristikama i arheološkim kontekstom bave se Giuseppe Lepore i Mirco Zaccaria. Najopsežniji dio ove monografije odnosi se na pokretne nalaze (str. 148-389). Miroslava Topić bavi se najbrojnijom skupinom nalaza, a to je keramika koja je pronađena u više tisuća komada i prema tipološko-kronološkoj analizi podijelila ju je u četiri glavna razdoblja, te staklo koje je zastupljeno u nešto manjoj mjeri i svrstano je u tri osnovna razreda: staklo izrađeno tehnikom zemljane jezgre, lijevano kasnorepublikansko i ranocarsko staklo i lijevano i puhanostaklo od 1. do 7. st. Toni Glučina od pokretnih nalaza obradio je predmete od životinjskih kostiju, rogova i školjaka (37 predmeta od kosti, 3 od roga i jedan od školjke) i susreo se s problemom datacije i namjene pojedinih pronađenih predmeta. Isti autor obrađuje i 37 kamenih predmeta koji se koriste u svakodnevnoj uporabi. Metalnim nalazima, njih 75 je obrađeno, bavi se Hrvoje Manenica. Uglavnom se radi o predmetima načinjenim od željeza i bronce a namjena im je ukrasna i uporabna, poput fibula, nakita, ogledala, alki, igala, predmeta povezanih uz plovidbu i ribolov itd. Posljednju skupinu pokretnih nalaza čini novac i s njim se u ovoj monografiji bavi Maja Bonačić Mandinić. Analize pokretnih nalaza prate katalozi, crteži i fotografije.

Naslov *Konzervatorski i restauratorski radovi* (str. 392-413) podijeljen je u četiri podnaslova i različiti autori upućuju čitatelja u sami proces restauracije i konzervacije odabranih predmeta pronađenih u Naroni, od njihova primitka (zatečeno stanje) do pohranjivanja predmeta. Ivanka Vukšić opisuje restauracijski zahvat na keramičkim predmetima, Vedran Kundić opisuje sami tijek restauracije triju kamenih spomenika, Borko Vješnica bavi se restauracijom metalnih predmeta, a Ika Prpa-Stojanac približava čitatelju konzervaciju novca, metode čišćenja i kemijske analize naslaga.

Damir Mihelić i Zdravka Hincak autori su posljednjega naslova u ovoj monografiji i bave se analizom animalnih koštanih nalaza, školjkaša i ljudskih kostiju izvan grobnoga konteksta (str. 416-423).

Radi lakšega praćenja saznanja napisanih u tekstu autori su svoje izlaganje obogatili jasnim grafikonima i fotografijama.

Kako je i Emilio Marin u uvodu naveo, u ovoj knjizi nisu objavljeni svi pokretni nalazi, prvenstveno misli na keramiku i freske te epigrafske nalaze, nego samo ono što je potrebno za razumijevanje konteksta arheološkoga lokaliteta. Ali s druge strane, u ovoj monografiji objavljeni su svi nalazi pronađeni prilikom arheoloških iskopavanja 1996.-1999., tj. objavljen je u cjelini forum Narone s kurijom, portikom Augusteuma, građevine uz forum i građevine koje su prethodile forumu. Na kraju monografije nalazi se popis literature (str. 424-450).

Ana Zadro